

Vitrinde Olmayanlar

Duyuların Doğal Tarihi adlı kitabında Diane Ackerman, koku alma, işitme, tat alma, görme ve dokunma duyularımızı inceliyor. Doğa bilgisi uzmanı Ackerman bu beş duyuyu ele alırken, bilimsel olguların yanı sıra eski inançlara ve edebi anlatımlara da yer veriyor. Henüz Türkçeye çevrilmemiş bu kitabı tanıtmak için küçük bir alıntıya yer veriyoruz...

Kokunun Haritası

Hayatımız süresince iki an (doğum ve ölüm anı) dışında, nefes alır veriz. Oysa doğarken, yalnızca nefes alır (ilk nefesimiz), ölüren de yalnızca veriz (son nefesimiz). Bu iki an arasında, aldığımız her nefes, havayı, koklamaya duyumuzla ilgili merkezlere taşır. Her gün, yaklaşık 23.040 kez nefes alıp veriz ve bu sırada yaklaşık 12,4 metre küp havayı hareket ettiririz. Nefes alıp vermemiz beş saniye sürer, bunun iki saniyesi nefes alırken, üç saniyesi de nefes verirken geçer. Bu beş saniye içinde koku molekülleri bütün sistemlerimize dolar. Nefes alır verirken aynı zamanda koku da alırız. Kokular bizi sarmalar, etrafımızdan döner, vücudumuza girer, vücudumuzdan yayılır. Kokuların içinde yüzdüğümüz söylenebilir. Buna rağmen bir kokuyu tarif etmeye çalıştığımızda kelimeler yetersiz kalır. Kelimeler, evrenin o müthiş kaosu içinde yalnızca küçük küçük birer şekildir. Ancak kelimeler, evreni merceğin altına koyarlar, düşünceleri bir düzene sokarlar, bilinci keskinleştirirler, algının suluboya resmini yaparlar. Truman Capote, *Soğukkanlılar* adlı kitabında iğrenç bir suç ortaklığı yapan iki kişinin işlediği cinayetleri anlatır. Olayı açıklamaya çalışan bir suç psikoloğu, katillerden hiçbirinin suçu tek başına işleyemeyeceğini, oysa birlikte, cinayet işleyebilen üçüncü bir kişi oluşturduklarını belirtir. Bu anlatımın, kimyacıların hiper-golik (bileşenleri birbirine dokunduğu an tutuşan maddeler için kullanılan bir terim) olarak adlandırdıkları şeyi de gayet iyi anlattığını düşünüyorum. İki maddeyi alıp karıştırdığımızda bir hayli farklı (örneğin nitrogliserin) bir şey üretebilirsiniz. Dilin büyüğü, insan yapısı da olsa, kimi zamanlarda, olmayan duyguları ve duyuları anlatabilmesidir. Ancak koku ile beynin dil merkezleri arasındaki fizyolojik bağlantılar çok zayıftır. Oysa koku ile bellek merkezleri arasındaki bağlantı böyle değildir; zaman ve mesafeyi aşan kestirme bir yol vardır. Diğer duyularımızla dil arasındaki bağlantı için de aynı şey söylenebilir. Bir şey gördüğümüzde, gördüğümüz şeyi tüm ayrıntılarıyla ve yüzlerce benzetme eşliğinde anlatabiliriz. Gördüğümüz şeyin yüzeyinde, her girinti çıkıntısını ve dokusunu hissederek bir karınca gibi dolaşabilir ve bu şeyi, kırmızı, mavi, büyük, küçük gibi görme duyusuyla ilgili sıfatlarla tarif edebiliriz. Oysa bir kokunun özelliklerini kim ayrıntısıyla tarif edebilir? Bir şeyin duman koktuğunu, kükürt koktuğunu, çiçek koktuğunu veya meyve koktuğunu söylediğimizde, aslında kokuları başka şeyler (duman, kükürt, çiçek, meyve) yoluyla tarif ederiz. Kokular en sevgili akrabalarımızdır, fakat isimlerini hatırlayamayız. Bunun yerine bize neler hissettirdiklerini anlatırız. Bir şeyin kokusu "iğrenç", "baş döndürücü", "mide bulandırıcı", "hoş", "güzel", "heyecanlandırıcı" olabilir.

Bir keresinde annem, Florida'daki Indian Nehri boyunca portakal ağaçları arasında babamla birlikte yaptıkları bir gezintiden söz etmişti. Ağaçlar tepeden tırnağa çiçekle doluymuş ve havada çok hoş bir koku varmış. Bu onu çok mutlu etmiş. "Koku neye benziyordu?" diye sordum. "Çok güzeldi, baş döndürücü bir kokuydu." yanıtını verdi. "İyi ama bu koku nasıl kokuyordu?" diye tekrar sordum. "Portakal gibi mi?" Eğer öyleyse, ilk kez on sekizinci yüzyılda imal edilen ve Fransız kralı XV. Louis'in son gözdesi Madame du Barry'nin kullanmaktan çok hoşlandığı şu kolonyalardan bir tane de anneme alabilirdim. (Kolonya, neroli (portakal çiçeklerinin damıtılması sonucunda elde edilen uçucu esans, büyük olasılıkla Eski Roma'da da kullanılıyordu), bergamot (portakal kabuğundan elde edilen esans) ve daha başka küçük bileşenlerden oluşur.) Benim bu sorum üzerine "Hayır!" dedi annem kendinden emin bir biçimde, "Portakalla hiç ilgisi yok. Çok hoş bir kokuydu. Harikulade bir kokuydu." "Tarif et ne olur!" dedim. Annem çaresizlik içinde kollarını iki yana açtı.

Bunu siz de deneyin. Sevgilinizin, çocuğunuzun, anne babanızın kokusunu tarif etmeye çalışın. Ya da çoğu insanın

A NATURAL HISTORY OF THE SENSES

Diane Ackerman

'The book is a triumph and Ms Ackerman a marvel'
FINANCIAL TIMES

A Natural History of the Senses
Diane Ackerman
Phoenix, 1996,
331 sayfa

gözleri kapalıyken bile kokusundan tanıyabileceği yerlerden birinin, örneğin bir ayakkabı mağazasının, bir fırının, bir kütüphanenin. Fakat en sevdiğiniz koltuğun, odanızın ya da arabanızın kokusunu tarif edebilir misiniz? Romancı Paul West'in *Çiçektozlarının Çiçeklerde Konakladığı Yer* adlı kitabında "toprak gibi kokan kan" biçiminde bir anlatım vardır. Kokuyla ilgili hemen bütün benzetmelerde olduğu gibi, bu benzetme de gücünü dolaylılığından alıyor. Bir başka etkileyici anlatım da romancı Witold Gombrowicz'in günlüğünün ilk cildinde yer alıyor. Gombrowicz, A. ve karısıyla birlikte yaptığı bir kahvaltıyı "yedğimiz şey, başışlayın ama, çok lüks bir tuvalet gibi kokuyordu." diye anlatıyor. Kokan şeyin, kahvaltıda yemek için kızartılan pahalı ve kaliteli böbrekler olduğunu tahmin ediyorum.

Koku alma duyumuz bütün duyularımız içinde en doğrudan olanı. Kokunun "haritasını" çıkarmak için haritada kullanılan işaretler kadar açık ve kesin yeni sözcükler bulmaya istekli haritacılar ihtiyacımız var.

Çeviri: Barış Bıçakçı